

Підгурська В. Ю., Бугаєнко Ю. В. Формування лексичної компетентності учнів початкових класів на уроках рідної мови / В.Ю.Підгурська, Ю.В.Бугаєнко // Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті: збірник наукових праць / за заг. Ред. Н.Є.Колесник, О.М.Піддубної, О.М.Марущак. – Житомир: ФО-П «Н.М.Левковець», 2020. – Ч.1 – 207–209.

Ю. В. Бугаєнко,

магістрантка ННІ педагогіки;

В. Ю. Підгурська,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри лінгвометодики та культури фахової мови

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування лексичної компетентності учнів початкових класів на уроках рідної мови

Нові освітні стандарти орієнтують вчителів початкових класів на те, щоб не тільки давати знання, а й вчити користуватися ними. Оскільки саме знання разом з вміннями формують у здобувачів освіти ті життєві компетентності, які потрібні для успішного майбутнього. Саме тому освітній процес має здійснюватися в рамках компетентнісного підходу.

Головною категорією компетентнісного підходу в освіті є поняття *компетентності*. За визначенням Головань М. "компетентність – це володіння компетенцією, що виявляється в поєднанні знань, умінь, навичок, досвіду і особистісних властивостей, які обумовлюють здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях" [2, с. 27]

Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів лінгвометодисти розглядають у контексті проблем шкільної мовної освіти в Україні, основними аспектами якої є забезпечення пріоритету української мови як державної, створення умов для розвитку особистості учня вже з перших днів перебування в школі. На думку Н. Горбунової, "лексична компетентність – це

здатність миттєво викликати з тривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання та включати це слово в мовленнєвий ланцюг" [3, с. 87]. Слід зазначити, що в Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти під лексичною компетентністю розуміється "знання і здатність використовувати мовний словниковий запас" [4, с. 7].

У працях провідних учених досліджувалися різні аспекти проблеми формування лексичної компетентності учнів, зокрема: психологічні засади розвитку мовлення (Л. Виготський, М.Жинкин, І. Зимня, О. Леонт'єв, І. Синиця); збагачення словникового запасу учнів (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Голуб, Л. Кулибчук, Т. Коршун, Л.Сугейко); комунікативний аспект навчання української мови (Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Горошкіна, С. Караман, І. Кучеренко, Л. Мацько, М. Пентилюк, Н. Сіранчук, І. Хом'як, О. Хорошковська та ін.).

З перших днів перебування дитини в школі починається цілеспрямований процес удосконалення дитячого мовлення на лексичному рівні. Науковці стверджують, що обсяг пасивного словника шестирічної дитини становить 3-4 тисячі слів. У процесі навчання в початкових класах словниковий запас дитини збільшується в 2-3 рази. Разом з кількісним поповненням, збагачується словник і якісними змінами. Вони стосуються уточнення значення слів, засвоєння їх смислових відтінків, розуміння явищ синонімії, антонімії, багатозначності слів, уживання фразеологізмів тощо. Загалом, змінюється ставлення дітей до слова, посилюється увага до найтонших відтінків його семантики, звукової оболонки, сфери вживання. У школярів виробляється лексичне чуття, смак до точного й виразного слова [1, с. 171].

Учитель в процесі роботи над уточненням та розширенням словника має дотримуватися таких методичних рекомендацій:

- робота над збагаченням мовлення учнів повинна бути систематичною й органічно вливатися в зміст і структуру кожного уроку;
- під час відбору слів для активного засвоєння і прийомів словникової роботи варто враховувати вік учнів та рівень їхнього мовленнєвого розвитку;

- необхідно усією системою роботи підтримувати й розвивати інтерес учнів до нових слів, їх семантики й етимології;
- словникова робота повинна розвивати в учнів потребу в спілкуванні українською мовою, забезпечувати усвідомлення важливості поповнення свого лексичного запасу й необхідності досконало володіти мовою [5].

Оскільки збагачення словникового запасу здобувачів освіти залишається основним напрямом лексичної роботи, на уроках української мови слід систематично використовувати вправи й завдання, що сприятимуть формуванню в учнів лексичної компетентності. До таких вправ методисти відносять такі:

- вправи, пов'язані з роботою над значенням слова (запис тлумачення лексичного значення; розпізнавання слова за його тлумаченням; добір слів, що утворюють семантичне поле основного слова тощо);
- вправи, спрямовані на попередження, знаходження, виправлення лексико-семантичних і лексико-стилістичних помилок (показ лексичної сполучуваності, відображення сфери стилістичного вживання слова тощо);
- вправи, пов'язані з розмежуванням різних значень багатозначного слова на синтаксичній основі (зіставити два види полісемічного слова й знайти до одного з них семантичне поле, за поданим тлумаченням розмежувати різні значення слова тощо);
- вправи, спрямовані на семантизацію значень слова на основі його семантичних зв'язків (знайти у тексті до одного із значень багатозначного слова родовидові, синонімічні, антонімічні ряди та ін.);
- вправи, спрямовані на актуалізацію семантизованого слова (скласти словосполучення, речення, написати твір-мініатюру та ін.);
- вправи, що попереджають лексичні помилки.

У контексті досліджуваної проблеми, не можемо обійти увагою проблему лексичних помилок. Так, М. Вашуленко до лексичних помилок відносить: повторення слів, що зумовлене бідністю словникового запасу; неточне вживання слова внаслідок неправильного розуміння його значення; порушення

правильної сполучуваності слів; уживання слів без урахування їх емоційно-експресивного та оцінного забарвлення; вживання діалектних слів і словосполучень [1, с. 327–328].

Моніторинг лексичних помилок у мовленні учнів дає підстави виокремити ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів, що зумовили ці порушення. Йдеться про такі, як: відсутність україномовного середовища, засилля суржику; популяризація помилок у ЗМІ, інформаційних джерелах в Інтернеті тощо; відсутність культуромовного середовища в умовах позааудиторного режиму; брак мовленнєвих авторитетів у неформальній та інтимно-сімейній сферах спілкування; відсутність у практиці роботи учителів початкових класів цілісної методичної системи, спрямованої на формування лексичної компетентності учнів на уроках рідної мови [6, с. 44].

Отже, цілеспрямована і систематична лексична робота на уроках української мови в початковій школі суттєво впливає на формування загальної культури всебічно розвиненої, соціально активної особистості, готової до максимально ефективної участі у мовленнєвому спілкуванні.

Список використаної літератури

1. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. – К.: Літера ЛТД, 2011. – 364 с.
2. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23-30.
3. Горбунова Н. В. Лексична компетенція дітей дошкільного віку в сучасних дослідженнях / Н. В. Горбунова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2010. – Вип.8. – С. 85 –91.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. укр. вид. С. Ю. Николаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

5. Крохмальна Г. І. Психолого-педагогічні засади роботи над збагаченням лексичного запасу молодших школярів на уроці української мови / Г. І. Крохмальна, Х. Т. Герич // Молодий вчений. – 2018. – № 10(1). – С.70 –73.
6. Підгурська В. Аналіз типових мовних помилок у мовленні майбутніх учителів початкових класів / В. Підгурська // УМЛШ. – 2013. – № 3. – С. 39–44.